

A. Klijn, *Onze man uit Maastricht, Sjeng Tans 1912-1993. Een biografie* (Nijmegen: SUN, 2001, 352 blz., €22,46, ISBN 90 5875 131 7).

Sjeng — voluit Jean Guillaume Hubert — Tans (1912-1993) was een van de belangrijkste vertegenwoordigers van de naoorlogse doorbraakbeweging. Afkomstig uit een Maastrichts katholiek middenstandsmilieu raakte hij tijdens de oorlog bevangen door het vernieuwingsstreven dat gepropageerd werd door de landelijke verzetsbladen *Je Maintiendrai* en *Christofoor*. Tot de PvdA trad hij onmiddellijk bij de oprichting, in 1946, toe. Zijn sympathie voor het socialisme kwam voort uit de ellende die hij tijdens de crisis van de jaren dertig in zijn geboorteplaats had meegemaakt. Hij meende in de PvdA-beginselen de beste verwezenlijking van zijn katholieke maatschappijvisie te zien.

Dit standpunt bracht hem in conflict met het episcopaat. Als leraar Nederlands aan een middelbare school in Maastricht werd hij door de bisschop van Roermond met ontslag bedreigd. Het lidmaatschap van de Tweede Kamer bood hem uitkomst. In 1954 werd hij parlementariër en begin 1955 nam hij ontslag als leraar. Als volksvertegenwoordiger ontpopte hij zich als onderwijsspecialist: hij werd een prominente verdediger van de Mammoetwet (1962). Zo belandde hij in het PvdA-bestuur en werd hij in 1965 partijvoorzitter. In die functie werd hij geconfronteerd met de politiek-culturele crisis van de jaren zestig. Nieuw-Links bood een radicale variant van het doorbraakstreven uit de jaren veertig. Tans trad deze nieuwlichters ruimhartig tegemoet, trouw als hij was aan het standpunt dat zijn partij open hoorde te staan voor alle gezindten. Die lankmoedigheid bracht hem in conflict met de rechtervleugel, waaruit DS'70 zou voortkomen, en in 1968 werd hij gedwongen af te treden.

Vervolgens werd hij voorzitter van een commissie die ijverde voor de oprichting van de rijksuniversiteit Limburg, inmiddels Universiteit Maastricht geheten. De omstandigheid dat deze provincie inmiddels 'politiek jachtterrein' was geworden voor de niet-katholieke partijen, wist hij flink uit te buiten. Ook zijn contacten in het landelijke politieke circuit en vooral zijn persoonlijke contacten met enkele bewindslieden van het kabinet-Den Uyl kwamen hem bij deze operatie goed van pas. Bij de *dies natalis* op 9 januari 1976 gold hij als de belangrijkste grondlegger van de nieuwe universiteit. Hierna was hij nog twee jaar voorzitter van het college van bestuur tot aan zijn pensionering in 1978.

De aan de universiteit van Maastricht als docente werkzame historica Annemieke Klijn, die in 1990 te Groningen promoveerde op een vergelijkende studie van het Belgische en Nederlandse socialisme tijdens crisis- en oorlogstijd, heeft over Tans een degelijke en prettig leesbare biografie geschreven. Haar openingshoofdstuk 'Tuberculose' vormt direct al het spannendste deel van het boek. Hierin wordt de ijzingwekkende sfeer beschreven die hing in het tbc-sanatorium Hornerheide bij Roermond waar Tans als adolescent twee jaar lang moest kuren. Aandoenlijk is in datzelfde hoofdstuk ook de schets van zijn jeugd als slagterszoon in een Maastrichtse achterbuurt.

Boeiende passages vindt men ook in de weergave van de katholieke frontmentaliteit waar Tans tegen opbotste: hoe de directie van de school waar hij werkte hem telkens dwarszat bij zijn politieke activiteiten, hoe zijn collega's hem negeerden en hoe zijn leerlingen hem chicaneerden, bijvoorbeeld door met een rode tulp in de hand door het lokaal te paraderen. Een hoogtepunt van het boek wordt gevormd door de scène waarin Tans in oktober 1953 op audiëntie bij de Limburgse bisschopcoadjutor A. Hanssen de mantel wordt uitgeveegd: 'U bent een afbreker, u bent op dwaalwegen.... Verlaat daarom in vrijheid die modderschuit die PvdA heet en steun onze eigen rijke Roomse vormgeving.'(95)

De biografie heeft het levensverhaal trefzeker in de context van de landspolitiek geplaatst. Verhelderend is haar typering van het contrast van de politieke situatie in Limburg in de jaren

vijftig met die in de jaren zeventig. Terwijl het Limburgs establishment Tans had uitgekost in de jaren vijftig, kreeg hij beginjaren zeventig uitgerekend van een KVP-minister (namelijk G. H. Veringa) de kans om de emancipatie van Limburg te bekronen met de oprichting van een universiteit.

Het verslag van Tans' inspanningen voor de Mammoetwet en de Maastrichtse universiteit is wat saaier, maar pakkend zijn weer de hoofdstukken over diens voorzitterschap van de PvdA. Weinig leidinggevende socialisten hebben in zulk een belangrijke mate bijgedragen tot de triomf van Nieuw Links als Tans, de doorbraakman. Jammer genoeg mist de biografie hier een kans — zij doet dat alleen in een voetnootje — om de context te laten spreken. Zij belicht onvoldoende dat Tans als PvdA-voorzitter een evidente exponent was van de 'meegaande regentmentaliteit' die de leidersgeneratie van de jaren zestig heeft gekenmerkt. Spijtig is ook dat het boek een evaluerend slotwoord mist. Weliswaar beschikt de biografie over een analytisch concept: zij meent dat Tans zich ontwikkeld heeft van een *outsider* in de politiek tot een nogal verkrampde machthebber. Maar die visie heeft zij uitsluitend verwoord in haar inleiding. Zoals men helaas in te veel biografieën ziet gebeuren, laat Klijn haar held sterven op de laatste bladzij *and that's it*. Een stichtend commentaartje had er nog wel afgemogen.

H. de Liagre Böhl

D. Engelen, *De Militaire Inlichtingen Dienst 1914-2000* (Den Haag: Sdu uitgevers, 2000, 178 blz., €18,11, ISBN 90 12 08773 2).

Wie een boek uitsluitend op de titel aanschaft, komt vaak bedrogen uit. Ook in dit geval. Wie echter verder kijkt dan zijn of haar neus lang is, kan in de verantwoording vooraf lezen dat dit plezierig geschreven boek een bewerking is van PIVOT-rapport nummer 61 *De Militaire Inlichtingendiensten*, en derhalve een institutioneel overzicht biedt van alle Nederlandse overheidsdiensten op het weerbarstige terrein van militaire inlichtingen en veiligheid.

Het einde van de Koude Oorlog heeft geleid tot een toenemende belangstelling voor de geschiedenis en het functioneren van inlichtingen- en veiligheidsdiensten, terwijl de diensten zelfde vertrouwde paraplu van geheim per definitie hebben vervuld voor een grotere mate van transparantie. Ook de Wet openbaarheid van bestuur maakte 'inkijkoperaties' in het archief-domein van de diensten mogelijk en het resultaat stemde niet altijd vrolijk. Op 9 december 1997 moest minister van defensie J. J. C. Voorhoeve de Tweede Kamer berichten dat het archiefbeheer bij de Militaire Inlichtingendienst (MID) nadrukkelijk te wensen overliet en dat bij de dienst — in strijd met de Archiefwet — archiefbescheiden waren vernietigd. Bij de maatregelen die toen — in nauwe samenspraak met de algemeen rijksarchivaris — werden getroffen, behoorde het aantrekken van de huishistoricus van de Binnenlandse Veiligheidsdienst, dr. Dick Engelen voor het institutioneel onderzoek. Hij heeft zich met verve van de opdracht gekweten en met de publiekseditie is — na het verschijnen van zijn proefschrift over de *Geschiedenis van de Binnenlandse Veiligheidsdienst* (1995), het boek van M. W. Jensen en G. Platje over *De MARID. De Marine Inlichtingendienst van binnenuit belicht* (1997) en het werk van Bob de Graaff en Cees Wiebes, *Villa Maarheeze. De geschiedenis van de Inlichtingendienst Buitenland* (1998) — opnieuw een belangrijke lacune in de historiografie gedicht.

In de eerste vier hoofdstukken beschrijft Engelen de ontstaansgeschiedenis van de derde afdeling van de Generale Staf (GS III) op 25 juni 1914, die kan worden beschouwd als de moeder van de Nederlandse diensten, in reactie op de toenemende internationale spanningen en de daaruit voortvloeiende behoefte aan militair-strategische informatie bij de chef van de